

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ HÁROM KÜLÖNBÖZŐ FEJLETTSÉGŰ
KISTÉRSÉGÉNEK „KIUGRÁSI LEHETŐSÉGEI” 2007-2013 KÖZÖTT**

Sebestyén Etelka

Témavezető: Ekéné Dr. Zamárdi Ilona



DEBRECENI EGYETEM
Földrajz-földtudomány Doktori Iskola

Debrecen, 2009

Bevezetés, a kutatás célja, indoklása

A magyar közigazgatás a rendszerváltás óta folyamatosan tartó átszervezése, modernizálása egyértelműen **felértékeli** – az egyik területi egység – **a kistérségek szerepét**. Magyarország 2004-ben megtörtént Európai Unióhoz való csatlakozása még indokoltabbá tette, hogy disszertációm témája a magyarországi kistérségi rendszer vizsgálata, és hogy disszertációm célja, három kiválasztott kistérség abból a szempontból történő vizsgálata legyen, hogy azok adottságait és potenciális lehetőségeiket figyelembe véve megfelelő irányba alakítják-e fejlesztéseiket. Vizsgálom mindezt a kistérségekre elkészült fejlesztési dokumentumok tükrében, a dokumentumokban a kistérség számára kijelölt fejlesztési irány ismeretében.

Kutatásom alapját az Észak-alföldi régió három megyéjéből kiválasztott, megyénként egy-egy, eltérő adottságokkal rendelkező, eltérő fejlettségi szintű kistérség adja. A három kistérség területileg és fejlettségileg egymástól távol elhelyezkedő térség. Célom a 2007 és 2013 közötti – Európai Unió tervezési-programozási – időszakban reálisan megvalósítható fejlesztések vizsgálata a következő kistérségekben:

Választásom azért esett a szabolcs-szatmár-bereg megyei **Kisvárdai kistérségre**, mert azt szeretném megtudni, hogy mennyire tudja kihasználni a kistérség a kialakult schengeni határ adta, földrajzi fekvéséből adódó potenciális lehetőségeit, rejlik-e benne annyi kiaknázatlan erő, amely képessé teszi arra, hogy nemcsak Magyarország, de a teljes Európai Unió „keleti kapuja” legyen, annak minden előnyét és hátrányát felvállalva.

Választásom elsősorban hazaszeretetem és lokálpatriotizmusom miatt esett a **Hajdúböszörményi kistérségre** Hajú-Bihar megyében. Hajdúnánási születésűként ismerem és szeretem a kistérség három települését, és bízom abban, hogy a három viszonylag nagy város nem kioltja egymás erejét, hanem lendítői és katalizátorai lesznek a másik települések és saját fejlődésüknek.

Választásom azért esett Jász-Nagykun-Szolnok megyében a **Jászberényi kistérségre**, mert azt szeretném megfigyelni, mennyire tud megújulni a kistérség, hogyan tud a jelenlegi állapotából – a kínálkozó lehetőségek kihasználásával – kimozdulni, és új irányvonalakat meghatározni, majd azokat követni. Mennyire tud az Észak-alföldi régió nyugati, gazdaságilag legversenyképesebb területe maradni?

Az Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökségen munkám során közel kerültem a régió legtöbb kistérségéhez, betekintést nyertem azok problémáiba, megismertem azok fejlesztési elképzeléseit és közvetve igyekeztem segíteni előrehaladásukat. A kistérségek reális szükségleteit kutatva, a rendelkezésre álló adatokat összehasonlítva, „életszagú” megközelítést igyekszem adni a kistérségekről. A NUTS IV (LAU 1) szintű kistérségek azok a területi egységek, amelyek megfelelően élhető területi kapcsolatrendszert, átlátható kötődéseket biztosítanak az ott élők számára.

A kistérségek 2003-2007 között elkészítették a térségükre vonatkozó fejlesztési dokumentumokat, amelyek különböző megvilágításból tartalmazzák azok adottságait és lehetőségeit, kiemelve gyakran egy-két kitűzött célt, ami a dokumentumok alapján az adott kistérség fejlesztési záloga lehet. Az EU fejlesztési alapjaiból megpályázható támogatások célterülete is a kistérség.

Kutatásom arra irányul, hogy **valóban az-e a kistérségek kiugrási lehetősége 2007-2013 között, amelye(ke)t az aktuális kistérségi fejlesztési dokumentumok és adottságaik sugallnak számukra?**

Ennek megvizsgálására célul tűzöm ki:

- A kistérségek jelentőségének indoklását a magyar területfejlesztésben és politikában (kialakulásuk elmélete és története, törvényi szabályozás, területi vonatkozásai);
- A kistérségek tipizálását a területfejlesztés eszközrendszerének jobb hasznosítása érdekében;
- Az egész országra vonatkozó kistérség tipizálások ismertetését (szakirodalmi áttekintés és értékelés);
- Az Észak-alföldi régió kistérségeinek típusainak bemutatását (szakirodalmi áttekintés és értékelés);
- Saját vizsgálatokon alapuló kistérség típusok kialakítását az Észak-alföldön, a jelenlegi állapot felmérése alapján;
- Az Észak-alföldi régió három kiválasztott kistérségének – Kisvárdai, Hajdúböszörményi és Jászberényi – vizsgálatát, elhelyezkedését a kialakított típusok között;
- A három kistérség területfejlesztési céljainak értékelését a saját fejlesztési dokumentumaik alapján;
- A saját vizsgálati eredmények alapján kialakítandó helyes fejlesztési irányok bemutatását.

A disszertáció szerkezete

Dolgozatom három fő részre tagolódik. Az **első fő részhez** tartozó bevezetésben alátámasztom a disszertációm témáját, megjelölöm átfogó céljait, illetve megfogalmazom azokat a konkrét kérdéseket, melyekre választ keresek, feladatokat és kutatási kérdést határozok meg, ugyanakkor a főbb módszertani alapokat is itt sorolom fel.

Az első fejezetben tisztázom a kistérség fogalmát és a kistérségi rendszer változásainak mikéntjét az ezredfordulótól napjainkig, valamint a kistérségi rendszer alakulását tekintem át, Magyarország tervezési-statisztikai régiókra és kistérségekre való felosztása történeti háttérének ismertetésével és azok fejlettségbeli besorolásával.

A Területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény 2003-ban bekövetkezett módosítása a kistérségi szint erősítésével ütőképes tervezési alapegység létrehozását kívánta megalapozni. Számos vita és ellenvélemény ellenére a legtöbb Európát érintő gazdaságélénkítő filozófia két, korábban kevésbé jelentős térkategóriát értékel fel: a régiót és a kistérséget.

Az első fejezetben az elméleti alapok áttekintésére vállalkozom. A kistérség fogalmának több oldalról való megvilágításával, a kistérség különböző meghatározásainak értelmezésével szilárd fogalmi alapot teremtek a gyakorlati vizsgálatokhoz. A legfrissebb szabályozás a 2003. év végén született a kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről szóló 244/2003. (XII.18.) sz. Kormányrendelet keretében. Eszerint a kistérségek rendszere: az ország egész területét átfogó, megyehatárokat (és ezzel egyértelműen régióhatárokat) át nem lépő rendszer. Egy-egy kistérség a földrajzilag is összefüggő települések olyan együttese, amely a települések közötti valós munka- és lakóhelyi, közlekedési, középfolú ellátási (oktatás, egészségügy, kereskedelem stb.) kapcsolatokon alapul. A kistérségi rendszerben a települések kapcsolataik révén egy vagy több központi

településhez vonzódnak; így az egyes kistérségekben vagy egyetlen központi település, vagy több társközpont tölti be a centrumtelepülés szerepét. Különösen nagy hangsúlyt fektetnek a kistérségek kialakításainak stratégiáira (teljesség elve, egymásra épülés elve, többközpontúság elve, stabilitás elve, egymásrataltság elve), majd ezen túl azok határainak megváltozására és alakulására.

Az 1984-ben kialakult járási területbeosztást 1991-ben az egész országot lefedő nem közigazgatási alapon nyugvó kistérségi területi beosztás váltotta fel. 1994-ben a kistérségek száma 138, ami 1997-re 150 kistérségre emelkedett, 2004-től pedig 168 kistérség működik az országban. A 168 kistérséget tartalmazó (az Észak-Alföldi régióban 27) kistérség beosztást tekintem vizsgálatom alapjának, bár 2008-ban a szám tovább nőtt 174-re. A kistérségek határainak változásán túl gyakran történt meg azok kedvezményezett státuszának besorolása, melyet szintén az egyes fejezet tartalmaz.

A **második fő részt** – mely értekezésem önálló alkotói részét képezi – további két téma köré csoportosítom. Az első, a kistérségekkel foglalkozik általában, azaz olyan korábbi – területfejlesztő szakemberek által készített – munkákat mutatok be, amelyek az Észak-alföldi régió és az ország kistérségeit több szempontú vizsgálatok alapján kategóriákba sorolták. A bemutatott kategorizálások értékelését követően az első részhez csatlakozva magam is vállalkozom az Észak-alföldi régió kistérségeinek saját szempontok szerint történő besorolására.

A végső konklúzió megfogalmazásakor kiderült, hogy módszerem nem alkalmas arra, hogy a vizsgált összes szempont szerint néhány szóval jellemezzem az adott kistérségeket, azt tudom meghatározni, hogy az egyes vizsgálati szempontok szerint a régió többi kistérségéhez viszonyítva hol helyezkedik el, mennyire fejlett, vagy milyen értéket mutat és mely kistérségek tekinthetők egy-egy szempont szerint hasonló fejlettségűeknek.

A második fő részben már a konkrét, kiválasztott három kistérség bemutatására is sor kerül, mindhárom kistérség esetében ugyanazon területeket érintve: terület, népesség, népsűrűség; természeti adottságok; településszerkezet, települési infrastruktúra; demográfiai és humán infrastrukturális jellemzők; gazdasági fejlettség; speciális adottságok. Idősoros (1991-1999-2006) adatok, a rendelkezésre álló legfrissebb 2006-2007-es TeIR és KSH adatok, valamint a legaktuálisabb, 2003-2007 között elkészült kistérségi fejlesztési dokumentumaik alapján részletesen elemezve bemutatom mindhárom kistérséget. Leginkább az aktualitásra, az „éltszerűsége” igyekszem koncentrálni, valamint elsősorban a kistérség specialitásait, a kistérségre leginkább jellemző tulajdonságokat igyekszem bemutatni. Céлом az, hogy rávilágítsak a kiválasztott kistérségeknek az ország és a régió többi kistérségéhez viszonyítva milyen adottságai vannak, azt az elmúlt években hogyan használták vagy nem használták, milyen célokat tűztek ki maguk elé és a jövőben, a megfelelő források biztosításával milyen fejlődési irányt választ/választhatnak maguknak.

Következő lépésként azt tanulmányozom, hogy a kistérségi SWOT (erősségek-gyengeségek, lehetőségek-veszélyek) elemzés mennyire „számol” a kistérség lehetőségeivel, megfelelő súllyal szerepelnek-e a dokumentumokban a kihasználható lehetőségek, visszaköszönek-e az erősségek és lehetőségek között!?

A **harmadik fő részben** a korábbi elemző munkára támaszkodva mindhárom kistérség esetében körvonalazom a kistérség általam legfontosabbnak tartott kiugrási fejlődési lehetőségét. Ehhez kapcsolódóan összegyűjtöm a kistérség fejlődésének fő problémáit és

megoldási javaslatokat keresek rá. A Kisvárdai és a Jászberényi kistérség esetében röviden bemutatom azt a komplex fejlesztéseket tartalmazó projektet, amely már megfogalmazódott a kistérség szereplőiben és függetlenül a megvalósítás veszélyeitől, nehézségeitől a kiugrási lehetőséget jelentheti a kistérség számára. Végezetül véleményt formálok arról, hogy a fejlesztési dokumentumaik és az elindított fejlesztési koncepcióik alapján megfelelőnek ítélem-e a kistérség által választott irányt. A lehetőségek összehangolt kihasználása hiányzik a Hajdúböszörményi kistérségben, hiszen itt – bár felismerte a kistérség a szükséges irányt – nem született rá megfelelően összehangolt válasz. Adottak a kistérség különösen jó területi (három megyeszékhely, autópálya közelsége, a debreceni repülőtér közelsége, a belső úthálózat jó kiépítettsége), humán erőforrásbeli és ipari területek, vállalkozói magatartás adta lehetőségei, mindezek ellenére nem alakult ki az adottságokat összehangoló koncepcionális irány, hanem inkább a kistérség települései önálló fejlesztésekkel igyekeznek előre.

A disszertáció készítése során alkalmazott módszerek

Az összetett téma és a széleskörű kistérségi kitekintés miatt (Európai Unió, hazai, régiós kistérségek elemzése), változatosak és szerteágazóak az alkalmazott eljárások. A dolgozat készítése során számos elemzést, eszközt és módszert alkalmaztam annak érdekében, hogy a téma kidolgozása minél teljesebb legyen.

Az említett sokszínűséghez igazodóan, a szöveges és a táblázatos elemzések készítése során az alábbi **módszereket** alkalmaztam:

- A vonatkozó szakirodalom csoportosítása és elemzése,
- Adatok elemzése és összehasonlítása,
- Saját szempontok szerint történő kistérség tipizálás,
- Táblázat-, térkép és diagramkészítés,
- Interjú készítés.

A kistérség fogalmi meghatározásához és a kistérségek kialakulásának történeti folyamatához és a **törvényi szabályozások** bemutatásához szakirodalmi elemzést végeztem. Feldolgoztam a hazai jogszabályi háttérrel és a témában rendelkezésre álló magyar és külföldi – elsősorban angol nyelvű – **szakirodalmat**. A kistérségek jellemzőinek feldolgozását, területfejlesztéssel foglalkozó publikációk adatai segítették.

A kistérségek többféle szempont szerinti tipizálásához, kistérségi területfejlesztési és KSH statisztikai kistérségek földrajzi kiterjedésének viszonyát megállapító dokumentumok, adatok voltak segítségemre.

Értekezésem módszertanilag alapvetően összehasonlító vizsgálat, nevezetesen a három kistérség aktuális **fejlesztési dokumentumai** alapján leszűrhető következtetések összevetése a kistérség valós, KSH és TeIR adatok és saját elemzés alapján megrajzolt helyzetével, s ezek alapján a potenciális lehetőségei legjobb kihasználásának a bemutatása.

A munka során elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal (**KSH**) adatai, valamint a kistérségi fejlesztési dokumentumok adatait használtam fel. Elemzéseket készítettem a rendelkezésre álló KSH és Területi Információs Rendszer (**TeIR**) adatbázisra építve.

A kistérségek időbeli fejlődését az egyes években elért, egymáshoz viszonyított eredmények összehasonlításával tudjuk leginkább vizsgálni. Ezért egyforma szerkezetű idősoros táblázatba rendeztem minden kistérség 1991-1999-2006-os kiválasztott adatait.

A megvizsgált adatok két részre oszlanak. Az egyik csoport a KSH területi statisztikai adatok rendszeréből, a másik a KSH népszámlálás eredményeiből megszerezhető adat csoport. A népszámlálás adatai 1990 és 2000-ből való adatok, valamint 2005-ös mikrocenzus adatok.

A felsoroltakon túl **saját empirikus vizsgálataim** eredményeit is felhasználtam munkám során.

A disszertációban a kistérségek minél pontosabb megismerése érdekében ismerttettem több korábbi, neves területfejlesztő szakember által készített kistérség tipizálási módszert és eredményt, **saját szempontok** szerint is készítettem egy önálló kistérség csoportosítást.

Az új kategória képzéshez az alábbi területek adatait vizsgáltam: településszerkezet; népesség, természetes népmozgalom; foglalkoztatottak, személyi jövedelemadó; lakáshelyzet; közműellátás; társadalombiztosítás, szociális ellátás; oktatás; kereskedelem, vendéglátás; turizmus, vendégéjszaka, tartózkodási idő. A vizsgálati szempont és azok alszempontjai (minden szemponton belül 3-5 alszempont) kistérségi értékei alapján besoroltam a régió kistérségeit csökkenő sorrendbe megyei bontásban, majd összevonva a három megyei listát egy közös, a régió minden kistérségének adatát tartalmazó – újra csak csökkenő – régiós rangsort állítottam fel. Az így elkészült megyei és regionális lista segítségével minden adatscsoport esetében arra törekedtem, hogy három kategóriát alakítsak ki minden esetben mind a 27 kistérség felhasználásával. A régiós sorrend három részre történő egyenlő felosztásával alakultak ki a kategóriák. Ez a fajta „harmadoló” kategóriába soroló eljárás új megvilágításba helyezi az Észak-Alföldi régió 27 kistérségét és azokat minden vizsgált fejlettségi szempont szerint az első, második, vagy harmadik harmadba sorolom.

A harmadoló eljárás segítségével bizonyítottam, hogy – bár vannak eltérések közöttük – a vizsgált kistérségek a régió gazdaságilag fejlettebb, s a lakosság ellátottsága tekintetében is jobban ellátott, korszerűbb kistérségei közé tartoznak. A legjelentősebb különbségek a kistérségek lakosságának kormegoszlásában és népességük mozgásában, valamint a foglalkoztatási szerkezetükben van. A vizsgált kistérségek nem a régió leghátrányosabb helyzetű kistérségei, ezért e kistérségek jövője elsődlegesen a potenciálok kihasználásán múlik. Ezek elmaradtával a térségek belső megújulására kevés az esély.

Törekedtem arra, hogy minél jobban megismerjem a vizsgált kistérségben élő, meghatározó szereppel bíró, területfejlesztésben jártas szereplők **véleményét**, szoros kapcsolatban voltam és számos esetben formális és informális segítséget kaptam a helyben tevékenykedő Kistérségi Koordinációs Hálózat kistérségi tanácsadó kollégáktól. Személyes interjúk keretében a területfejlesztésben meghatározó és a kistérség életébe jelentősen belevágó és befolyásolni képes szereplőkkel beszéltem, így megismertem és felhasználtam véleményüket.

Az interjúzás, mint primer kutatás alkalmazása eseti jellegűnek, de nagyon hasznos és előre mutató elemzési formának bizonyult. A kutatásom során munkámból adódóan abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy élő kapcsolatot tudtam ápolni a vizsgált kistérségek prominenciájával és a kistérségben élő munkatársaimmal. A velük folytatott beszélgetések struktúrája merőben eltérő volt: a kistérség vezetőivel mindenek előtt a kitűzött és elérendő célokról, az operatív munkatársakkal a fejlesztési dokumentumok, a fejlesztések egyéb vonatkozásairól esett szó. Minden esetben mégis igyekeztem az interjúkat abba az irányba vezetni, hogy megtudjam, hogy a kistérségben élők, a kistérség mindennapi problémáival szembesülők hogyan értékelik saját kistérségük helyzetét.

Az információk, adatok, vizsgálati eredmények szemléltetése érdekében **ábrákat, táblázatokat és térképeket** állítottam össze, MS Word és MS Excel, Arcview 3.2 programok segítségével.

A disszertáció eredményei

Értekezésemben a területiség témakörét részletesen megvizsgálva arra az eredményre jutottam, hogy a három kiválasztott kistérségben az adottságok és az ott élők szándéka és aktivitása együttesen határozzák meg a kistérség fejlődését. Tehát, nagyon fontos a helyi társadalmak motiváltsága a területi fejlesztések terén.

Részletezve:

1. A történelmi múlt elemzése alapján rávilágítottam arra, hogy bár a kistérségek területei gyakran változtak, három olyan kistérséget vizsgáltam, amelyek határai a kistérségek megalakulásától egészen 2007-ig nem változott, ami viszonylagos stabilitást és a kistérség szereplői közötti összeszokást feltételez. A kistérségek települései hosszú évek óta stabil egységet alkotnak, hasonlóságaik és eltéréseik egyaránt léteznek.
2. Feltártam azt, hogy statisztikai elemzések és számok alapján az Észak-alföldi régióban milyen helyet foglalnak el egymáshoz – és az ország többi részéhez viszonyítva – a régió egyes megyéi és kistérségei.
3. Bemutattam azt, hogy a disszertációban vizsgált kistérségek mindegyikében megfogalmazódtak – tervdokumentációk szintjén – azok a válaszok, amelyek a hátrányos helyzetből való kitörést, vagy a továbbfejlődés útján való elindulást, az EU-s átlaghoz való felzárkózást és az élhető élet feltételeinek megteremtését célozzák. Megállapítottam ugyanakkor, hogy a kistérségek bár felismerték saját hátrányaikat, és azzal szemben lehetőségeiket is, a pontos fejlesztési elképzelések nehezen születnek meg a helyi szereplők és érintettek között. Rávilágítottam arra is, hogy az esetleges elképzelések gyakorlati megvalósítása legalább évtizedes lemaradásban van.

A fentebb vázolt eredmények elérése érdekében vállalt feladatok az alábbiak szerint valósultak meg.

1. Megvizsgáltam a kistérség fogalmát, tisztáztam a disszertációmban használtak változatát, eszerint:
A kistérség Magyarországon a rendszerváltással egyidős és mint fogalom alatt – általában – egyedi sajátosságokat felmutató, valamilyen közös jellemzőket magába foglaló s ezek alapján földrajzilag elhatárolható területi egységet értjük.
Megállapítottam még, hogy a kistérség nem állandó, statikus kategória, hanem dinamikus társadalmi jelenség, állandó változásban, átalakulásban van, azaz folyamatként értelmezhető.
Tisztáztam, hogy a kistérség, mint fogalom ma használatos értelmében csak rövid, néhány évtizedes múltra tekint vissza a fejlett nyugat-európai nemzetállamokban is.
2. Feltártam a kistérségek jellegzetességeit, melyekkel kapcsolatban megállapítottam az alábbiakat:
A hasonló fejlettség ellenére különbségként jelentkezik az, amit a különböző fejlesztési források jelentenek az egyes kistérségek számára és hogy azok mennyire élnek fekvésük, adottságaik adta lehetőségekkel. (Bár nem volt célom a ma a kistérségbe érkező fejlesztési források gyakoriságának és nagyságának a vizsgálata.)

Egy kistérség számára egy megfelelő időben és megfelelően átgondolt fejlesztési koncepció felvállalt fejlesztési irány hozhat gyökeres fordulatot.

3. Elemeztem, hogy egy kistérségi szükségletre és igényekre reagáló projektötlet, vagy egymással szinergiában álló fejlesztési elképzelés mennyire eredményes és sikeres jövőt tud biztosítani a kistérség számára.

Az elemzésemből az derült ki, hogy egy kistérség életében nem lesz elegendő a térség „egy lábon állása”, a beruházások akkor vezetnek kiemelkedő eredményhez, ha azok több másik projekttel állnak szinergiában. Egy beruházás eredményeként folyamatosan szélesedik a kistérség életének spektruma, ami újabb igényeket, más területek fejlesztését vonja magával. Ezért tűnik megfelelő iránynak különösen a Kisvárdai és a Jászberényi kistérség fejlesztési iránya, ahol a fő jellemző szektor (a logisztika és az ipar) meghatározó marad, amit a külső erőforrások bevonása, vagy a belső erőforrások aktivizálása jelentheti.

4. Kiragadtam mindhárom kistérség egy-egy specialitását és megvizsgáltam, hogy a specialitás és a választott fejlesztési irány együttes segítségével a kistérség milyen előnyökre tehet szert a többi kistérséggel szemben.

Ezek alapján rámutattam arra, hogy mindhárom kistérségnek kellő mértékben – az alap infrastrukturális feltételek és megfelelő üzleti háttér biztosításával – fel kell készülni a további beruházások megvalósítására és ehhez mindhárom kistérségnek valamilyen plusz adottságát kell hozzákapcsolni:

- A Kisvárdai kistérségnek a határmentisége jelent további pozitívumot és kihasználható lehetőséget,
- A Hajdúböszörményi kistérségnek az M3-as autópálya „odaérkezését” kell megfelelően – mind infrastrukturális, mind humán kapacitások terén – felkészülten várni,
- A Jászberényi kistérségnek a már meglévő gazdasági potenciálját – a már térségben működő vállalatok adta előnyét – szükséges tovább fejleszteni.

A lehetőségek összehangolt kihasználása hiányzik a Hajdúböszörményi kistérségben, hiszen itt – bár felismerte a kistérség a szükséges irányt – nem született rá megfelelően összehangolt válasz. Adottak a kistérség különösen jó területi (három megyeszékhely, autópálya közelsége, a debreceni repülőtér közelsége, a belső úthálózat jó kiépítettsége), humánerőforrásbeli és ipari területek, vállalkozói magatartás adta lehetőségei, mindezek ellenére nem alakult ki az adottságokat összehangoló koncepcionális irány, hanem inkább a kistérség települései önálló fejlesztésekkel igyekeznek előre.

Adódhat ez a kistérség speciális – országos szinten is egyedülálló – három településes mivoltából. A három település ellentétes fejlesztési elképzeléseiből és – talán kimondható – rivalizálásából. Nehezen beszélhetünk így kistérségről, sokkal inkább területileg „összekényszerített” települések halmazáról. Az igazi kulcs, amit a kistérségnek fel kellene ismernie, az, hogy a belső erőforrások helyi ösztönzésére érkezik a külső erőforrás, mely visszahatva, a belső erőforrások kihasználását erősíti. Tehát az igazi kulcs, a kiindulási pont a sikerhez, a belső erőforrás, az adottság, hiszen pl. az elérhetőség javulása csupán lehetőség, s önmagában még nem biztosítja a fejlődésnek, csak akkor lehet hatékony felzárkóztató eszköz, ha szervesen illeszkedik további komplex, fejlesztési programokba.

A három kistérség kvalitatív kutatásának konkrét eredményei

A Kisvárdai kistérség kutatási hipotézise:

A vizsgált Kisvárdai kistérség legjelentősebb kiugrási lehetősége a földrajzi fekvéséből adódó helyzete, határmentisége, az ahhoz kapcsolódó logisztikai potenciálja, a széles és keskeny nyomtávú vasútvonalakból adódó átrakási kötelezettsége és az ezekkel párosuló kihasználatlan, fejlesztendő ipari területek adta lehetőségek.

A hipotézis megvalósítása érdekében szükséges fejlesztések:

1. Szükséges megteremteni a helyi kis- és középvállalkozásoknak a feltételeket a letelepedésre, ennek érdekében célzott **ipari és logisztikai területeket** kell kialakítani.
2. A gazdaságot és logisztikát segítő (vasút- és közútfejlesztési) **infrastruktúra fejlesztése** a vállalkezési zónák kiszolgálására. Szükséges az állami és annak szervei (Magyar Államvasutak ZRt.) kezelésében és működtetésében lévő logisztikai infrastruktúra rekonstrukciója. A jövedelmezőség növeléséhez a piaci részesedés növelése és jó termék, kiváló minőség kellene, amit nehéz elavult eszközökkel és rendszerekkel biztosítani.
3. Szükség van a térségben a közép- és felsőfokú ipari és logisztikai **képzés** – főleg infrastrukturális – feltételeinek korszerűbbé tételére, műhelyek, laborok, gyakorlati helyek biztosítására és olyan szakemberek képzéseire, akik a logisztika területén működő jelenlegi és jövőbeni vállalkozások igényeihez igazodnak szaktudásukkal.
4. A **befektetés-ösztönzési** program célja kell, legyen a térségen kívüli hazai és külföldi befektetők térségbe vonzása, a vállalkozói aktivitás növelése, lehetőleg a tőkeerős korlátolt felelősségű társaságok és részvénytársaságok számának növelésével, mivel ha nincs befektetni való pénztőke, akkor nincs modern eszköz, hatékonyabb működés és magasabb jövedelmezőség sem.
5. A Záhony és térségében logisztikai területen működő kis- és középvállalkozások **klaszterbe** tömörülése, klaszter menedzsment szervezet létrehozása, hogy a klaszterben működő KKV-k több olyan tevékenységet tudjanak közösen végezni, amelyek igen nagy megterhelést jelentettek korábban.

A „záhonyi térség különleges gazdasági övezetének komplex gazdaságfejlesztési komplex program” fentiek megvalósításával maximálisan alkalmas a térség problémáinak kezelésére.

A Hajdúböszörményi kistérség kutatási hipotézise:

A vizsgált Hajdúböszörményi kistérség legjelentősebb kiugrási lehetősége a földrajzi fekvéséből adódó helyzete, amely azt a szerencsés állapotot idézte elő számára, hogy az utóbbi évtizedben jelentősen fejlődő – tőle 80 km-es körzetben fekvő - három megyeszékhelyekig megépített és átadott M3-as és M35-ös autópálya érinti térségét.

A hipotézis megvalósítása érdekében szükséges fejlesztések:

1. Magyarországnak minél előbb meg kell építeni az EU kiemelt közlekedési folyosóihoz és a szomszédos országok **nemzetközi főútvonal-hálózatra csatlakozó útjainkat**, hogy a gazdasági növekedésből származó haszon egy részét közutak, azon belül elsősorban gyorsforgalmi utak építésére fordítja az ország. További feladat pedig az úthálózat fővárosközpontú gyűrűs szerkezetét megtörő

- keresztirányú utak építése az országon belüli és a nemzetközi regionális kapcsolatok erősítése érdekében.
2. Ahhoz, hogy a sztráda ki tudja fejteni gazdaságösztönző hatását, megfelelő kiinduló állapotok, valamint más dinamizáló tényezők együttes megléte szükséges. Biztosítani kell bizonyos autópálya melletti **ipari parkokban és ipari területeken** a vállalkozások betelepüléséhez szükséges alpinfrastruktúra ellátást, valamint a szükséges megfelelő minőségű és mennyiségű munkaerőt.
 3. Autópálya körüli kedvező **üzleti feltételek** (fogadásra kész ipari területek, adók, ingatlan árak stb.) és a **humánerőforrás feltételek** megteremtése (kereslethez igazodó, képzett munkaerő) és rendelkezésre állása, amelyek gazdasági fejlődést és idegenforgalmi fellendülést eredményeznek

A kistérség pontszerűen fejleszt ipari parkot és területet (Hajdúböszörmény és Hajdúnánás-Tedej), de nincs ezeknek a fejlesztéseknek jövőbe tekintő összefüggő koncepciója, sem az iparterület fejlesztést illetően, sem a kiegészítő, humánerőforrás fejlesztési feltételeket illetően. Ennek hiányában nincs „kiugrási lehetőség” a kistérség számára.

A Jászberényi kistérség kutatási hipotézise:

A vizsgált Jászberényi kistérség legjelentősebb kiugrási lehetősége az egyébként is erős ipari termelés további fokozása, kiegészítve a terciér szektor és a humán erőforrás fejlesztésben rejlő lehetőségekkel és földrajzi fekvéséből adódó helyzetével, jó megközelíthetőségével.

A hipotézis megvalósítása érdekében szükséges fejlesztések:

1. A kedvező fekvésnek és az ipari hagyományoknak, a külföldi befektetéseknek köszönhetően, s Budapest környékének dinamikájához kötődően a '90-es években jelentős ipari fejlődés játszódott le a térségben. Az akkor – a külföldi tőkének biztosított – kedvező feltételek (pl. kiépített alpinfrastruktúra, adókedvezmény, jó humánerőforrás) megteremtése újra **további külföldi és belföldi befektetőt** vonzana a kistérségbe, akár az eddig jelenlévő vállalatok beszállítója, bedolgozójaként.
2. A Jászágban lévő multinacionális cégek, azok beszállítói, valamint a helyi vállalkozások megerősödése érdekében meg kell teremteni a stabil K+F iránti igény fennmaradását hosszú távon, majd erre válaszul biztosítani kell a **K+F, illetve a tudás potenciáljának növelését**. A K+F tevékenység olyan szintű fejlesztése, amely hozzásegíti a helyi KKV-kat a beszállítóvá váláshoz.
3. A régió nyugati felében nincs jelentősebb **oktatási-kutatási potenciál**, amit a már meglévő egyetemi-kutatói kapcsolatok ápolásával, új – piaci igényekhez alkalmazkodó – képzési struktúrák kialakításával lehet javítani, erősíteni (Miskolci Egyetem, Gödöllői Szent István Egyetem, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Debreceni Egyetem, Budapesti Műszaki és Gazdasági Egyetem, Veszprémi Egyetem stb.).
4. Mivel a kistérség központja nem rendelkezik olyan közösségi térrel, amely alkalmas lenne főleg az üzleti turizmus, de egyéb turisztikai ágazatok (pl. kulturálisturizmus) különböző eseményeinek (pl. konferenciák, kiállítások, vásárok, fesztiválok, találkozók, koncertek) megtartása. Az üzletemberek, illetve a látogatók kiszolgálását biztosító **turisztikai infrastruktúra** további hiányossága, hogy nincs a településen magasabb kategóriájú szállásadó- és vendéglátóhely, illetve a meglévő szálláshelyek alacsony száma. Ennek következtében a városba

látogató üzletemberek általában nem töltik itt az estét, vagyis a költséükből származó bevételek sem a településen, hanem Budapesten realizálódnak.

A Jászberényi Beszállítói Tudásközpont projekt megvalósításával a város tovább erősödhet, mint befektetési hely, szállítói hálózatokra épülő sokoldalú termelő tevékenységével, gazdasági-üzleti funkcióival. A projekt eredményeként egy gondozatlan, elhanyagolt terület kerül rendezésre, eredményezi a diplomások, pályakezdők és középfokon képzettek elhelyezkedési esélyeinek javulását, a szakképzetlenek át- és továbbképzését és gazdasági szempontból a szállítótá válast, ezáltal a piaci biztonság növekedését, így alkalmas a kistérség problémáinak megoldására.

Végső konklúzió

Végső konklúzióként leszögezhető: az adottságok, a fejlesztési források és a kistérségek által kialakított fejlesztési koncepciók mindhárom, általam vizsgált területi egységben ható és egyre fontosabbá váló fejlesztéspolitikai tényezők.

A tény, mely szerint a kistérség a megfelelő tervezésnek és előrelátásnak köszönhetően indulhat el a fejlődés útján igazolódott. Sikert akkor tud azonban elérni, ha sikerül igazolni, hogy komoly és erős kapcsolat van a helyi társadalom nyitottsága, fejlettsége és a területfejlesztési célok megfelelő iránya és sikeressége, valamint a területfejlesztési szereplők szándéka között.

A kutatás eredményeinek gyakorlati hasznosíthatósága

A saját kistérség tipizálás eredményeként kialakított kistérségi fejlettségi csoportok megkönnyítik a kívülről, vagy külső forrásból (állami, EU-s) érkező fejlesztésre szánt összegek elosztását. A gazdaság egyes szektorában elfoglalt hely, vagy a lakossági ellátást biztosító egyes szolgáltató ágazatok tekintetében kivívott csoportszám, de magára a népességre vonatkozó különböző mutatók szerint kialakított csoport is mind-mind azt a célt szolgálja, hogy viszonylagos objektív sorrend felállításával gyorsan és hatékonyan lehessen dönteni a fejlesztési eszközök odaítéléséről.

A három kistérség esetében végrehajtott vizsgálat eredményeként kialakított fejlesztési stratégia és a kistérségek saját fejlesztési terveinek szembesítése pedig arra vonatkozó útmutatás a kistérségben élő prominens személyek, a döntéshozók és a tervkészítők számára, hogy:

1. a sikeres fejlesztési tervek elkészítésében tudományos megalapozottságra, és
 2. széleskörű társadalmi elfogadottságra van szükség,
- nemcsak az Észak-alföld kiválasztott kistérségeiben, hanem mindenütt az országban.